

K 150. VÝROČIU ZALOŽENIA SLOVENSKÝCH POHLADOV – II

FRAŇO RUTTKAY

Národným potrebám chcel J. M. Hurban vyjsť v ústrety aj tým, že roku 1851 premenil svoj nepravidelne vychádzajúci časopis na mesačník. To mu umožnilo pohotovejšie reagovať na vývin národného hnutia a na zmeny spoločenských pomerov. V tomto období však väčšinu miesta v časopise zaberali spomínané polemiky Novoslovákov-štúrovcov so Staroslovákmi. Práve vtedy sa vystupňovali aj polemiky medzi štúrovcami – stúpencami literárneho romantizmu a Staroslovákmi presadzujúcimi literárny klasicizmus. Tieto boje sa v našej literárnej histórii označujú ako „boj o Žehry“. Ide o básnickú zbierku Jonáša Záborského – vtedajšieho popredného stúpenca literárneho klasicizmu. Proti Záborského Žehram v *Slovenských pohľadoch* kriticky vystúpil Jozef M. Hurban, Mikuláš Dohnány a Ján Palárik. Najmä títo teoreticky obraňovali koncepciu literárneho romantizmu, a tak sa pričínili o jeho víťazstvo v súdobej slovenskej literatúre.²⁹

O vtedajšom ťažkom postavení národne prebudených Slovákov sa takto vtedy vyjadril dopisovateľ vládnych viedenských *Slovenských novín*: „Ale sme my tu i v mravní i v národnom zmyslu veľmi osamotení; Jedenkaždý rodomil predstavuje ‚oasis‘ – a potom si vysvetľujete odkud naše netečnosť. Rádi by sme konali a pracovali za dobro národu, chuti a sily máme, ale tyto sily nemajú žiadneho spojenia, musí sa tedy všetko namáhaní jednotlivcov ztratiti.“³⁰

Podobný pesimistický tón zaznieval vtedy pri hodnotení spoločenských pomerov aj zo strany stúpencov Ludovíta Štúra. Títo však verili, že túto dôležitú národnouvedomováciu a národnosjednocováciu úlohu bude s úspechom vykonávať Hurbanov literárny časopis. Možno sa o tom presvedčiť aj z listu dopisovateľa *Slovenských pohľadov*: „A kdeže sú bratia a priatelia naši od roku 1848? Všetko roztratenúo, všetko bez spojenia; ...Nieto jeduot, niet spevokolov – a kolá naše kdeže sú? Všetko to utíchlo... Od Pohľadov čakám, že zas vyvolajú driemajúce sily naše a my sa zmúžeme pri práci a usilovnosti našej“.³¹

Pravda, objavili sa vtedy aj kritické hlasy. Nevôľu nad lichardovsko-hurbanovskými polemikami vtedy prejavil aj August Horislav Krčméry pri hodnotení tohto inakšie cenného časopisu: „Pohľady sa niektorým páčia, ale začínajú šomrať na tie nekonečné polemiky. Pravdaže ľud náš je na to navyknutý, on nedospel natoľko, aby mohol úžitok pre život vziať z bojov literárnych a že by ho oni zabával a zaničmať mohli.“³²

V druhom ročníku *Slovenských pohľadov*, ktorý začal Hurban vydávať od 25. júla 1851, vystúpil pred verejnosť s významným spoluredaktorom. Stal sa ním Mikuláš

29 *Slovenské pohľady*, 21. a 28. 1. 1851. Diel I., zv. 3. Bližšie: ČEPAN, O.: Poznámky k problematike jazyka a spoločenského vývinu v rokoch 1860–1880. In: Literárnohistorický zborník SAV. Bratislava, SAV 1962, s. 56 a n.; RUTTKAY, F.: Daniel G. Lichard a slovenské novinárstvo jeho doby. Martin, MS 1961.

30 Z Novohradu. *Slovenské noviny*, 10. 2. 1852, č. 18.

31 *Slovenské pohľady*, 28. 4. 1851. Diel I., zv. 3.

32 August H. Krčméry – neznámemu. Pozostalosť Alberta Pražáka. LAMS.

Dohnány, popredný účastník slovenského povstania a autor prvých Dejín slovenského povstania roku 1848. Po revolúcii však zostal bez zamestnania a žil v neľahkých existenčných pomeroch v Ovčiarsku, Dolných Držkovciach a u brata v Žiline, venujúc sa aj literárnej tvorbe. V marci roku 1851 na Hurbanovu žiadosť prešiel do Skalice, aby tu zastupoval redakciu *Slovenských pohľadov* v Hlbokom s jej skalickou škarniclovskou tlačiarňou.

J. M. Hurban mal v tomto prípade šťastnú ruku. Veď Mikuláš Dohnány bol nielen jeho ctiteľom a verným priateľom, ale aj talentovaným publicistom. Tento vzdelanec a schopný spisovateľ ovládal latinčinu, gréčtinu, nemčinu, maďarčinu, francúzštinu a taliančinu. V období vstupu do redakcie *Slovenských pohľadov* mal za sebou rozsiahlu publicistickú tvorbu. Už ako študent na levočskom evanjelickom lýceu redigoval rukopisný časopis *Považja*. Prejavil sa aj ako básnik, no jeho ucelená lyrická básnická zbierka *Dumy* vyšla až posmrtné. Bol tiež talentovaným historikom, dramatikom a literárnym kritikom. Upozornil na seba aj ako prekladateľ (Homér, Byron, Deržavin, Kisfaludy). Ako jeden z prvých štúrovcov napísal teoretickú štúdiu o dráme (Slovo o dramate slovenskom). Bol aj autorom drámy Podmanínovci, ktorú napísal na základe dvoch povestí o dvoch lúpežných rytieroch na Považí v štrnástom storočí. Najnovšie jeho básne, literárne kritiky, články, state, básne v próze vyšli knižne pod názvom *Dumy* (1968) a *Listy a denníky Mikuláša Dohnányho* (1971).³³

Hurban vkladal do obnovených *Slovenských pohľadov* veľké nádeje. Veril, že ich prostredníctvom sa mu podarí „zjednotiť roztratené sily“ a vytrhnúť z beznádeje a z vidieckej izolovanosti slovenských národovcov. *Slovenskými pohľadmi* mienil upevniť víťazstvo spisovnej slovenčiny v celonárodnom meradle, vymôcť si jej uvedenie do škôl a úradov, ale aj zmariť snahy o germanizáciu a maďarizáciu Slovákov. Veril, že práve tento tlačový orgán nahradí aspoň čiastočne Slovákom neexistujúce národné časopisy, pretože práve tieto boli „chudobnejším, učeným Slovákom odtrhnuté od smädných úst duchovných“. Sníval o vytvorení hlavného strediska národného hnutia v jednom z miest západného či stredného Slovenska. Veril, že sa ním stane Modra, v ktorej začne zakrátko pôsobiť slovenské gymnázium. Podľa Hurbana medzi jeho popredných profesorov bude patriť Ľudovít Štúr a Hurbanov švagor Daniel Sloboda – evanjelický farár na moravskej Rusave –, vtedy dobre známy botanik. V Modre sa tak, podľa Hurbana, vytvorí „Akadémia naša, náš Weimar, naše Athény“.³⁴

O niekoľko mesiacov sa však Hurban presvedčil, že zostane iba pri veľkých plánoch a nesplnených nádejach. Preto sklamaný napísal Andrejovi Sládkovičovi: „...Tak pusto, tak hlucho, tak cudzo všetko vyzerá na tom našom milom Slovensku... Ja tu zahodený naraz do tohto kúta, namáham sa každodenne vyletieť von a zdeliť sa s národom; ale čože to všetko? Práca to veľiká a stála – a ovocia na nevidenie, na nepoznanie!“³⁵ Hurban vtedy s trpkosťou konštatoval, že viedenská vláda svoje predchádzajúce sľuby o zavedení národnej rovnoprávnosti v monarchii nesplnila, pričom germanizačný a maďarizačný tlak ochromoval čoraz viac slovenské národné hnutie.

Napriek nepriaznivým spoločenským a politickým pomerom v období bachovského absolutizmu Hurban viedol *Slovenské pohľady* v národnoobranom duchu v snahe „chrániť slovenské zvuky zlatých Tatier“, aby tak „poslúžil dačim Sloven-

33 Encyklopédia slovenských spisovateľov. Zv. I. Bratislava, Obzor 1984. s. 112–113.

34 J. M. Hurban – Danielovi Slobodovi 3. 9. 1851. In: Zborník Matice slovenskej, roč. 1924 (II.), s. 93.

35 V Hlbokom 16. 2. 1852. *Slovenské pohľady*, roč. 1909, s. 57.

stvu a obrodil zmŕtvtený národ náš“.³⁶ Reagoval aj na tých kritikov, ktorí mu vyčítali, že v časopise venuje priveľa priestoru polemikám zo Staroslovákmi. Vyhlásil, že ide o boj, ktorý štúrovcom – stúpencom spisovnej slovenčiny vnútili „viedenský Slováci“, presadzujúci návrat spisovnej češtiny na slovenské etnické územie. Tento boj vyhlásil za prechodné zlo, ktoré čoskoro pominie, lebo spisovná slovenčina zvíťazí. Aj na tomto mieste však odmietal ústupčivosť a kompromisy, pretože „tichuo písania, lavírovania... učesaný a uhladený, pokluon plný sloh, békane barančie, všetko to nepomohlo národu“.³⁷

Hurban sa usiloval prostredníctvom *Slovenských pohľadov* pomáhať najmä básnikom, filológom, ako aj iným „vedomcom“. Bránil sa proti fanatizmu „straníctva národného“ (Staroslováci), ako aj proti politickému fanatizmu (maďarizátori). Podľa neho hlavným poslaním tohto časopisu bolo „rozvíjanie života jedného kmeňa“ prostredníctvom vedy a literatúry. Vtedy aj vyhlásil, že stránky *Slovenských pohľadov* otvorí „každému Slovákovi... nevynímajúc ani mienky pre nás samých odpornej, lebo nemilej“.³⁸

Druhý ročník *Slovenských pohľadov* sa Hurban snažil obohatiť tematicky a žánrovo, orientujúc sa pritom nielen na domácu, ale i na zahraničnoliterárnu problematiku. Preto sem zaradil rubriku nazvanú *Obozrenia novejších literatúr slovanských*, ktorá vychádzala na pokračovanie v piatich číslach druhého ročníka časopisu.³⁹ V nej sa porovnávala súdobá slovenská literárna a umelecká tvorba s literatúrou iných národov. Čitatelia túto rubriku priaznivo prijali najmä preto, lebo takto sa *Slovenské pohľady* stali „jedinou studnicou“, z ktorej môžu čerpať informácie a spravodajstvo „rozvíjajúceho sa širokého života slovanského“.⁴⁰

Hurban sa snažil vytvoriť kvalitný umeleckoliterárny časopis. Bola to ťažká úloha, lebo sám ako vydavateľ a redaktor bol determinovaný tradičnou chudobou slovenskej spoločnosti, ako aj vlastným dlhodobým nedostatkom peňazí. Navyše žil ako evanjelický farár v Hlbokom, v dedine vzdialenej od veľkomesta, od jeho úradov, vysokých škôl, vedeckých ústavov, knižníc a vzdelaneckej spoločnosti. Nestrácal však nádej a veril, že postupne získa väčší počet spolupracovníkov, dopisovateľov, predplatiteľov a mecénov časopisu. Veril, že takto časom aj „činnosť literárna stvorí... i dobrý politický časopis“.⁴¹ Preto aj naliehavo žiadal „učených Slovákov..., aby mu o všetkom, čo sa duoležitejšieho prihodí a stane na Slovensku, zavčasu hodnoverné správy posielali sa nestážovali, aby sa tak Slovenské pohľady stať mohli živým svedkom, verným zrkadlom nášho života a hodnoverným prameňom pravdivých správ i pre druhé národné i cudzojazyčné noviny a časopisy“.⁴²

Hurbanovi sa z tejto stránky začalo dariť. Vidieť to už v augustovom čísle roku 1851. Začali tu vychádzať príspevky talentovaných spisovateľov a skúsených publicistov. Okrem Ludovíta Štúra, Mikuláša Dohnányho a Jana Palárika písal sem aj Peter Kellner-Hostinský – niekdajší redaktor *Slovenských národných novín*, Karol Su-

36 Starý a nový beh Slovenských pohľadov v živote slovenskom. *Slovenskje pohľadi*, 25. 7. 1851. Diel II., zv. 2, s. 2 a n.

37 Tamže.

38 *Slovenskje pohľadi*, 25. 7. 1851. Diel I., zv. 3, s. 7–8.

39 *Slovenskje pohľadi*, 25. 8. 1851. Diel II., zv. 1, s. 9.

40 *Slovenskje pohľadi*, 23. 10. 1851. Diel II., zv. 4, s. 133.

41 *Slovenskje pohľadi*, 25. 8. 1851. Diel II., zv. 1, s. 33–34.

42 *Slovenskje pohľadi*, 25. 11. 1851. Diel II., zv. 5, s. 180.

cháč – učiteľ z Brezovej, August Horislav Krčméry, Samuel Štúr, Andrej Radlinský, Martin Hattala, Ján Kalinčiak, Michal Godra, Ján Podhradský a iní. Ich príspevky sa týkali otázok spisovného jazyka, ako aj národnopolitických problémov Slovenska a Slovákov. Na rozdiel od predrevolučných *Slovenských pohľadov* vychádzali tu aj filozofické štúdie (Peter Kellner-Hostinský: Prvotiny vedy slovenskej).

Hurban v snahe spraviť spravodajský materiál v *Slovenských pohľadoch* čo najpríťažlivejším, zaviedol preň nové rubriky a rozšíril jeho žánrovú paletu. Názvy týchto rubriík však neboli ustálené a často sa menili (*Zlaté klásky*, *Literárne novinky*, *Ohlasy* a pod.). Aj naďalej v časopise najväčšiu pozornosť venoval umeleckej literatúre, recenziám prozaických a básnických diel. Vyšla tu aj cenná biografická štúdia o živote a diele Karola Štúra, ktorý predčasne zomrel ako 36-ročný, zanechajúc po sebe šesť nezaopatrených detí. V porevolučných *Slovenských pohľadoch* Hurban uverejnil aj poviedku Knieža liptovské od Jána Kalinčiaka, básne Mikuláša Dohnányho, Ludovíta Štúra, Michala Godru, Jána Bottu a iných. Neobmedzoval sa však iba na slovenskú literatúru, ale prinášal aj ukážky zo zahraničnej umeleckej spisby – predovšetkým chorvátskej a ruskej (Žukovského poviedka Vadim, Begovičova próza Hajduk Gojko). V rubrike *Z Kocúrkova* vychádzali krátke satirické poviedky. Časopisom sa ako červená niť tiahne Hurbanovo národnozjednocovacie úsilie, túžba preklenúť konfesiónálne a jazykové rozpory a napomôcť víťazstvo „reči spisovnej slovenskej a jej pravopisu“.

Keď definitívne padli nádeje štúrovcov na založenie politických novín, J. M. Hurban sa rozhodol od 7. januára 1852 vydávať *Slovenské pohľady* ako týždenník – a to už v novej „opravenej“ Hattalovej slovenčine s etymologickým pravopisom. Aj tým chcel prispieť k zjednocovaniu národného hnutia. „Každý týždeň jedno číslo, a síce po tri týždne na jednom, štvrtý ale týždeň s obširnejšou Vartou slovenskou na poldruha hárku.“⁴³ Vtedy zmenil aj názov časopisu na *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*. Ako vidieť, zriekol sa vedeckého zamerania časopisu v snahe orientovať ho vo zvýšenej miere na súčasný spoločenský, národný, ale aj politický život. Takto chcel časopis užšie spojiť s národným hnutím, ovplyvňovať ho, ale sa aj podieľať na jeho vedení.

Slovenské pohľady od začiatku roku 1852 zmenili aj svoju grafickú úpravu. Rozšíril sa počet ich spravodajských a recenzných rubriík (*Chýrnik*, *Novinársky kráamec*, *Najnovšia pošta*, *Literatúra*, *Z denníka* a pod.). Pre menej náročných čitateľov zaraďil tzv. oddychové čítanie v rubrike *Zábavník*. V apríli roku 1852 sa tlačenie *Slovenských pohľadov* zo Skalice prenieslo do Trnavy. Spolu s časopisom sa sem presťahoval aj jeho obetavý redaktor Mikuláš Dohnány. Dňa 23. mája t. r. však tento 26-ročný mladík upadol do ťažkej duševnej choroby a 2. júna t. r. v trnavskom ústave pre duševne chorých zomrel.

Tak sa Hurban dostal do ťažkej situácie. Sám nemohol odísť z evanjelickej fary v Hlbokom, kde musel aj naďalej časopis sám redigovať. Stačil na to len s vypätím všetkých síl. Nemal však možnosť sám sa starať o jeho vytlačenie v Trnave, ako aj o jeho distribúciu. Až v auguste t. r. sa mu podarilo do redakcie získať Pavla Dobšinského. Ten však už nestihol podstatnejšie ovplyvniť obsah a formu časopisu.

Životu *Slovenských pohľadov* vtedy hrozilo nové vážne nebezpečenstvo. Viedenská vláda v snahe upevniť svoj policajný režim a zlikvidovať nepohodlné noviny a ča-

43 *Slovenské pohľady*, 7. 1. 1852, s. 77.

sopisy vydala v júni roku 1852 nový tlačový zákon, ktorým zrušila slobodu tlače kodifikovanú 13. marca 1848. Okrem toho zaviedla systém vysokých kaucií, ako aj nariadenie, podľa ktorého redaktor musí bývať v mieste vydávania svojho tlačového orgánu. Takisto radikálne obmedzila ďalšie povolenia na zakladanie novín a časopisov. Zaviedla aj predpis o troch výstrahách, po ktorých takéto periodikum okamžite muselo prestať vychádzať. To vláde umožňovalo administratívnou cestou zastaviť akékoľvek noviny alebo časopis, ktorý jej nevyhovoval.⁴⁴

Toto opatrenie sa týkalo aj J. M. Hurbana, ktorý ak chcel naďalej vydávať *Slovenské pohľady*, mal sa presťahovať do Trnavy a zložiť vysokú kauciu 2 500 zlatých. Tie nemal odkiaľ zobrať. Pokúšal sa získať tieto peniaze, a tak časopis zachrániť. Jeho snahu podporil aj August Horislav Krčméry, ktorý pod pseudonymom A. Pohronský uverejnil v júli roku 1852 v *Slovenských pohľadoch* úvodník s výzvou k národu, aby podporil finančne nielen tento časopis, ale aj iné slovenské periodiká, lebo „doteraz celá národná záležitosť len na niektorých jednotlivcoch spočíva“.⁴⁵ Hurban vtedy ešte stále veril, že sa mu podarí vyviaznuť z tejto ťažkej situácie. Vyhlásil, že mu podstatnú časť peňazí na kauciu sľúbil „jeden šlachetný národovec“. Domnieval sa, že takto už „kritickú položku prekonal“, pričom svoj časopis bude môcť nielen naďalej vydávať, ale ho aj viesť „k umeleckým výškam“.⁴⁶ V tejto nádeji ho utvrdzoval aj relatívny mier v slovenskom národnom hnutí, v ktorom vtedy už „boje o literky umĺkli, mysle (Staroslovákov a Novoslovákov – pozn. Fr. R.) sa zmierili“.⁴⁷

Aj keď sa Hurban definitívne presvedčil, že 2 500 zlatých na vydávanie týždenníka nezoženie, utešoval čitateľov, že časopis bude od jesene roku 1852 naďalej vychádzať, aj keď iba ako štvrťročník.⁴⁸ Ani to sa mu nepodarilo, lebo do Trnavy sa z existenčných dôvodov nemohol presťahovať. Dňa 31. augusta 1852 bol prinútený vydať posledné číslo *Slovenských pohľadov*, v ktorom sa takto s trpkosťou lúčil s ich čitateľmi: „My sme čakali do poslednej chvíle na ochotu a dobrú vôľu bohatších Rodomilov – a teraz na konci tohto jedného oddielu vyslovujeme sa so žalosťou, že my sme chudobní na poklady svetské, a poklady svetské na lásku k úbohému Slovenstvu.“⁴⁹

Slovensko stratilo významný časopis, ktorý vtedy tak naliehavo potrebovalo. *Slovenskými pohľadmi* vrcholil Hurbanova publicistika. Veď v dobe ich vychádzania, ako napísal Andrej Mráz, „bol v zenite svojich mladistvých rokov, keď prekypoval veľkými schopnosťami a keď veľkými ideálmi chcel rozplameňovať deťaný slovenský život, vystavený ťažkým otrasom“.⁵⁰

Hurbanove *Slovenské pohľady* sa výrazne podieľali na formovaní slovenskej literatúry, vytvárali koncepciu národného a kultúrneho života a významne ovplyvňovali slovenských vzdelancov a literátov. Preto sa k nim v odlišných spoločenských pomeroch roku 1881 prihlásil Hurbanov najstarší syn Svetozár spolu s Jozefom Škultéty, ktorí začali v Martine vydávať *Slovenské pohľady*.

Prof. PhDr. Fraňo Ruttkay, DrSc.

44 *Slovenské pohľady*, 7. 1. 1852, s. 77.

45 *Slovenské pohľady*, 21. 7. 1852, č. 3.

46 *Slovenské pohľady*, 7. 7. 1852, č. 1, s. 8.

47 V Trnave dňa 14. červencia. *Slovenské pohľady*, 21. 7. 1852, s. 22.

48 V Trnave dňa 14. červencia. *Slovenské pohľady*, 21. 7. 1852, s. 22.

49 *Slovenské pohľady*, 31. 8. 1852, č. 9, s. 83.

50 Doslov k reedícii *Slovenských pohľadov*. Bratislava, SAV 1957, s. 9.